

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/19, p. 143-164

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12219>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Prof. Dr. Erol ALTINSAPAN –
Prof. Dr. Günsel RENDA

This article was checked by iThenticate.

NEOKLASİK BİR MİMAR NASIL OLUNUR? ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR, SEYAHATLER VE TUTKULAR: CHARLES ROBERT COCKERELL (1788-1863)

Nurdan KÜÇÜKHASKÖYLÜ*

ÖZET

Bu çalışmada, Avrupa'nın neoklasik düşünceler ve sanat biçimlerine yoğunlaştığı geç aydınlanma çağında dünyaya gelen bir mimarın yaptığı gezilerin, tarzının biçimlenme sürecine etkisi ve bunun yanında neoklasik bir mimar olarak yükselmesindeki diğer nedenler anlaşılmasına çalışılmıştır. Cockerell'in, özellikle, 7 yıllık *Grand Tour*'u sırasında edindiği bilgi birikiminin tarzının biçimlenmesine büyük etkisi olmuştur. Neoklasizmin son aşaması olan *Yunan canlandırmacılığı* (*Greek Revival*) alanında yükselen bir mimar olmasında, kendisine temel bir birikim sağlayan seyahatleri, arkeolojik araştırmaları, restorasyon denemeleri, resimleri, ölçekli çizimleri, günlükleri önem taşır. Özellikle, Osmanlı topraklarını da içeren bölgelerde yaptığı gezilerde antik kalıntıları ilk elden incelemesi, mimarlığını büyük oranda beslemiştir ve daha sonraki tasarımlarını şekillendirmiştir. Cockerell'in, antik dönem eserleri üzerinde bilimsel çalışmalar yapması ve bunları ülkesine götürme çabası aynı zamanda ülkesinin siyasi sürecinin bir parçasıdır ki, British Museum'un önemli eserlerinin getirilmesinde ünlü isimlerden biri olmuştur. Gezerken daha çok antik kalıntılar üzerine yoğunlaşmış olsa da -bu çalışmada örnekleri sunulan- İstanbul resimlerinde görüldüğü gibi, aslında çevresindeki her şeyi yazınsal ve görsel olarak kayıt altına almak istediği anlaşılmaktadır.

19. yüzyıl İngiliz neoklasik mimarların en büyüklerinden biri olarak anılan Cockerell, *Yunan canlandırmacılığını* (*Greek Revival*) kavramını ilk kez kullanan önemli bir mimarlık tarihçisi, tapınak mimarisinden izler taşıyan özgün tasarımlarıyla yüksek bir düzeyin mimarı olmuş, ayrıca akademisyen olarak yaptığı yayınlar ve konferanslarla da heykel ve mimarlık alanına büyük katkı sağlamıştır. Onun kariyerinden izlenildiği gibi Yunan-Roma kültürünün yeniden canlandırıldığı dönemde aydınlar, bilim adamları ve sanatçılar için geziler önemli bir basamak olmuş, bu kapsamda Osmanlı toprakları da araştırma inceleme alanı haline gelmiştir.

* Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, El-mek: nkucukhaskoylu@anadolu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Neoklasisizm, Mimar, Cockerell, Grand Tour, İstanbul.

**HOW CAN ONE BECOME A NEOCLASSICAL ARCHITECT?
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH, TRAVEL, AND PASSION:
CHARLES ROBERT COCKERELL (1788-1863)**

ABSTRACT

This study was conducted to understand the effect of travel by an architect who was born in the late enlightenment age when Europe focused on neoclassical ideas and arts on the formation of his style and other causes for his advancement as a neoclassical architect. The accumulation of knowledge Cockerell acquired during his 7-year *Grand Tour* had a considerable influence on the formation of his style. His travels, archaeological research, restoration trials, pictures, scaled drawing, and journals provided him with fundamental knowledge important to an advancing architect in the field of Greek Revival, the last stage of neoclassicism. Examining the ancient remains directly during his travels in regions including the Ottoman territories largely supported his architectural style and formed his subsequent designs. The effort of Cockerell to do scientific research on the ancient period works and bring them to his country also contributed to the political progress of his country. Thus, he became a notable person for bringing the important pieces to the British Museum. Although he mostly focused on the ancient remains while traveling, he wanted to record everything around him literarily and visually as seen through the pictures of İstanbul, presented in the current study.

Cockerell, who is remembered as one of the most prominent English neoclassical architects in the nineteenth century, became an important architectural historian who used the concept of the *Greek Revival* for the first time. He was an accomplished architect and his original designs contained the traces of temple architecture. He also made great contributions to the fields of sculpture and architecture through his publications and the conferences that he attended as an academic. As seen in his career, travels became an important step for intellectuals, scientists, and artists during the period when the Greek-Roman culture was regenerated, and therefore, the Ottoman territories became a research area.

STRUCTURED ABSTRACT

This study was conducted to understand the effect of travel by an architect who was born in the late enlightenment age when Europe focused on neoclassical ideas and arts on the formation of his style and other causes for his advancement as a neoclassical architect. The answers to the question, “How can one become a neoclassical architect?” or, considering the effect of his birth place, “How can one innately be a neoclassical architect?” may be given with the example of Cockerell’s

career. Cockerell is widely known in England and there are many published studies related to his architectural designs. However, a Turkish publication that evaluates and introduces sources, documents, and pictures regarding his travel to Turkey in 1810 is important.

Charles Robert Cockerell was educated by his father, Samuel Pepys Cockerell, an architect specializing in mansions and East Indian houses, beginning at age 16. During this time, he traveled to Wales and West England, kept a journal of his observations in the cities he traveled, and made drawings. After gaining these experiences at an early age, Cockerell worked with Robert Smirke who recently returned from Greece, which piqued his interest in architecture. Like his teacher, Smirke, Cockerell also wanted to travel to Greece/the East. The focus of such travels, which were common in those years and known as a *Grand Tour*, was the ancient architectural works, and Italy, Greece, and Turkey were the first countries which should be visited by those with this passion. The focal point of this study is the intellectual setting where Cockerell existed with his *Grand Tour* acquisitions.

The accumulation of knowledge Cockerell acquired during his 7-year *Grand Tour* had a considerable influence on the formation of his style. His travels, archaeological research, restoration trials, pictures, scaled drawing, and journals provided him with fundamental knowledge important to an advancing architect in the field of Greek Revival, the last stage of neoclassicism. He passionately devoted time during his long travels to his meticulous work, which caused him to return home with rich achievements similar to his contemporaries. Examining the ancient remains directly during his travels in regions including the Ottoman territories largely supported his architectural style and formed his subsequent designs. Cockerell began his journey with his friend, John Foster, to see the ancient works in the regions of Anatolia such as Ionia, Lycia, Cilicia, Karamania, visited "Seven churches" in Asia, and researched the remains they saw throughout the journey. The places where they performed research included Side, Delos, Mykonos, Rodos, Athens, Crete, Çanakkale, Troy, Salonica, Heraklion, İstanbul, İzmir, Pergamon, Soma, Alaşehir, Hierapolis, Manisa, Ephesus, Kuşadası, Bodrum, Samos, Sardis, Priene, Knidos, Patara, Kekova, Demre, Phoenicia, Olympos, Antalya, Side, Silifke, Tarsus, Palermo, Morea, Ioannina, Naples, Malta, Albania, and Egypt.

The effort of Cockerell to do scientific research on the ancient period works and bring them to his country also contributed to the political progress of his country. Thus, he became a notable person for bringing the important pieces to the British Museum. Although he mostly focused on the ancient remains while traveling, he wanted to record everything around him literarily and visually as seen through the pictures of İstanbul, presented in the current study. His journal and drawings demonstrate that he was very productive during his travels, did not abandon his research even under compelling circumstances, and spent long periods among the archaeological remains.

Cockerell encountered an environment where the neoclassical ideas were discussed often, which increased his admiration for classical art. He "selected helpful friends" with whom he could exchange information in

Turkish Studies

intellectual settings. Cockerell encountered painters reflecting the classical dimensions, purity, and simplicity of the new style in their portraits, such as Dominique Ingres. He also was close to people who idealized Greek culture, such as Lord Byron. As a result, many factors such as the environment where Cockerell grew up, the teachings from his father and Robert Smirke, the political relations causing him to go the East, the policy of his country, social culture, and being close to passionate and curious travelers like himself caused him to be a neoclassical architect.

Because of these factors, Cockerell, who is remembered as one of the most prominent English neoclassical architects in the nineteenth century, became an important architectural historian who used the concept of the *Greek Revival* for the first time. He was an accomplished architect and his original designs contained the traces of temple architecture. He also made great contributions to the fields of sculpture and architecture through his publications and the conferences that he attended as an academic. As seen in his career, travels became an important step for intellectuals, scientists, and artists during the period when the Greek-Roman culture was regenerated, and therefore, the Ottoman territories became a research area.

Keywords: Neoclassicism, Architect, Cockerell, Grand Tour, Istanbul.

Giriş

Bu çalışmada, Avrupa'nın neoklasik düşünceler ve sanat biçimlerine yoğunlaştığı geç aydınlanma çağında dünyaya gelen bir mimarın yaptığı gezilerin, tarzının biçimlenme sürecine etkisi ve bunun yanında neoklasik bir mimar olarak yükselmesindeki diğer nedenler anlaşılmasına çalışılmıştır. Aslında neoklasik bir mimar nasıl olunur ya da belki -doğduğu ortamın etkisini göz önüne alındığında- doğuştan neoklasik bir mimar nasıl olunur? sorularının cevabı da verilmiş olabilir.

27 Nisan 1788'de Londra'da doğan Charles Robert Cockerell, mimar Samuel Pepys Cockerell'in 11 çocuğundan üçüncüsüdür. İlk eğitimini City Road yakınında özel bir okulda almış, 1802'de -16-17 yaşına kadar- Westminster Okulu'na devam etmiştir. Onaltı yaşından itibaren, malikaneler ve Doğu Hindistan evleri konusunda uzman olan babasından mimarlık eğitimi almaya başlamış ve 5 yıl kadar onun ofisinde çalışmıştır (Fagan, 1887, s.195,198).¹ Bu yıllarda Galler'e ve Batı İngiltere'ye seyahat etmiş, gezdiği şehirler hakkında izlenimlerini günlüğüne yazarak, çizimler yapmıştır.² Erken yaşlarda edindiği bu tecrübelerinin ardından -1809-1810 arasında- Robert Smirke'in yanında çalışmış ve Covent Garden Theatre'ın (bugünkü Royal Opera House'un öncüsü olan) yeniden inşasında ona asistanlık yapmıştır. O yıllarda, Yunanistan'dan yeni dönen ve antik mimarlığın tadına varan hocası Robert Smirke'in tasarladığı bu yapıyla mimarlığa ilgisi artmıştır. Hocası Smirke'in, ileride British Museum'unda (1823-1827) mimarı olacak kişi olduğunu burada

¹ Babası Samuel Pepys Cockerell, Doğu Hindistan şirketi ve bazı Londra konutlarının/binalarının mimarıydı. 1792-1805 yılları arasında Gloucestershire'da yaptığı, Hint Bahçeciliği ve mimarlığını esas aldığı bir tasarımı (Sezincote Malikanesi) için bkz. Roehr, S. N. (1994). *Sezincote: The "hindoo" Aesthetic in British Architecture, 1795-1820*, Oregon: University of Oregon.

² Bu seyahatleri sırasında yaptığı çizimler ve günlükleri Londra Mimarlar Odası (RIBA) arşivindedir. 1806 yazında Galler gezisi sırasında yaptığı bir çizim defteri için bkz. RIBA, Charles Robert Cockerell, Box 9. Bu çalışma, 2009 yılında Londra'da yapılan araştırmalar sonucu oluşturulmuştur. Mimarın eserleri RIBA, Victoria & Albert Museum, British Museum gibi kurumlarda birebir incelenmiş ve ilk el kaynaklar üzerinden değerlendirilmeler yapılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/19

belirtmek gerekir ki bu tasarımı (Covent Garden Theatre gibi) önemli bir neoklasik mimarlık örneğidir (Fagan, 1887, s.195; Watkin, 1974, s. 3-5; Sloan, 2003, s.14).

Cockerell antik sanat etkisiyle/tutkusuyla eserlerini gerçekleştiren hocası Smirke gibi Yunanistan'a / Doğu'ya seyahat etmeyi istemiştir. O yıllarda sıkça yapılan ve *Grand Tour* olarak bilinen bu tür gezilerin odak noktası antik mimarlık eserleri olmuş ve bu tutkuyu taşıyanlar için İtalya, Yunanistan ve Türkiye görülmesi gereken ülkelerin başında yer almıştır. Ancak 19. yüzyıl başında -Napolyon Savaşları (1803-1814) nedeniyle- bir İngilizin Fransa ve diğer Avrupa ülkelerine seyahat etmesi güçleşmiş, dolayısıyla bu geziler için Osmanlı toprakları önemli bir merkez/geçiş yolu olmuştur. Cockerell, hem babasının arzusu hem de İngiliz Dış İşleri bakanlığında sekreter olan yakın aile dostları William Hamilton sayesinde -dönemin birçok meraklısının hevesli olduğu- bir gezi fırsatı yakalamıştır. William Hamilton, Robert Cockerell'e Malta ve İstanbul'a Kralın habercisi olarak bazı gönderileri götürmesini teklif etmiş ve klasik mimariyi inceleme hevesinde olan Cockerell bunu bir *Grand tour* fırsatı göreyerek hemen kabul etmiştir. Bu nedenle Haziran 1810 tarihinde İstanbul'a gelmiş ve sonrasında Sicilya, Yunanistan, İtalya ve Türkiye'de antik mimarlık eserleri üzerine araştırma yapma olanağı bulmuştur (Fagan, 1887, s. 195-196; Cockerell, 1903, s.vi). Aşağıda ayrıntılı bahsedilecek olan seyahatlerinin -özellikle de klasik dönem mimarlığı/heykeltraşılığı üzerine yaptığı incelemelerin- gelecekteki çalışmalarına önemli etkisi olmuştur.

Grand Tour'lar, Palladyanizm ve Neoklasisizm

Cockerell'in araştırmalarına geçmeden önce, onun yetiştiği döneme bakmak çalışmalarını anlamak açısından önem taşır: 17. yüzyılda antik Yunan ve Roma'dan ilham alan -ve neoklasik mimarinin temellerini atan- mimar Palladio'nun yaptığı tasarımlar Georgian İngiltere'sinde (ve birçok coğrafyada) Palladyanizm'in ortaya çıkmasına neden olmuştur.³ 1715'te Palladio'nun eserinin Giacomo Leoni tarafından *The Architecture of A. Palladio, in Four Books* başlığıyla İngilizceye çevrilmesi, Colen Campbell'in *Vitruvius Britannicus*'u ve bu konuda basılan diğer kitaplar akımın giderek yayılmasını sağlamıştır ("Palladyanizm", 2016).⁴ Diğer yandan, antik döneme ilişkin bu tarz öykünmeler 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren -daha çok mimarlık alanında öne çıkan- neoklasisizm (yeni klasikçilik) anlayışını oluşturmuştur. Cockerell'in gençlik yıllarında neoklasik yapılar öne çıkmış ve klasik dönem eserlerinin okutulması eğitimin önemli bir parçası haline gelmiştir. Özellikle 1806 yılında Londra'ya Elgin mermerlerinin (Atina-Parthenon Mermerleri) varmasıyla antik Yunan tapınak stili birçok yapıda kullanılmaya başlanmış, bu üslup *Greek Revival* (Yunan canlandırmacılığı) ve *The Regency style* denilen klasik anlayıştaki krallık stilinin tanımı olmuştur (Pilcher, 1947; "Neoclassical," 2001).⁵

Avrupa'da yeni anlayışların yayılmasında ve araştırmacıların antik döneme hayranlıklarının artmasında -yeni bilimlerin ortaya çıkmasıyla da sonuçlanan- arkeolojik kazıların yeri büyüktür. 1738-1756 arasında Herculaneum, Pompei, Paestum'da yapılan kazılarla Yunan ve Roma uygarlıklarının yeniden keşfi, tarih bilincini doğurmakla birlikte yeni bir mimarlık anlayışını gündeme getirmiştir. Bu döneme ilişkin, Piranesi'nin *Vedute di Roma* (1750), Kont Caylus'un *Recueil d'antiquités égyptiennes, étrusques, grecques, romaines et gauloises* adlı Eski Mısır, Etrüsk, Yunan, Roma ve Galya üzerine yaptığı derlemesi (1752-1762); James Stuart ve Nicolas Revett'in *Antiquities of Athens* (1762) gibiyayınları, toplumsal değişimler, arkeoloji ve sanat tarihi alanındaki

³ Palladio'nun dünyadaki en önemli takipçisi, Greenwich'teki ilk Palladyan evi (*Queen's House*, 1616) yapan tasarımcı İngiliz Inigo Jones'dur. Bu konu hakkında Bkz. Anderson, C. (2007). *Inigo Jones and the Classical Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press.

⁴ Palladyanizm (2017). 5 Mayıs 2017 tarihinde <https://tr.wikipedia.org/wiki/Palladyanizm> adresinden erişildi.

⁵ Neoclassical Art and Architecture (2001). 5 Mayıs 2017 tarihinde <http://www.csus.edu/indiv/c/craftg/hrs134/neoclassical.doc> adresinden erişildi.

Turkish Studies

ilkler neoklasisizm için bir zemin olmuştur (İnankur, 1997, s.1933; “Neo-classicism,” 2017).⁶ Özellikle, arkeolojik araştırmalara katılan Alman arkeolog ve sanat tarihçisi Johann Joachim Winckelmann’ın (1717-1768) Yunan Resim ve Heykel Sanatındaki Yapıtların Taklit Edilmesi Üzerine Düşünceler (*Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst*, 1755), Eskiçağ Sanatı Tarihi (*Geschichte der Kunst des Altertums*, 1764) adlı eserleri, Pompei kazıları sonrasında hazırladığı rapor, neoklasik mimari anlayışının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Onun, mimarlığın “soylu yalınlık ve sakin yücelik” amaçlamasını, süsten ve abartılı öğelerden arındırılması gerektiğine dair görüşleri, özellikle Yunan sanatını yeniden anlama ve çağın düşünsel alt yapısı içinde yeniden yorumlama sürecini başlatmıştır (İnankur, 1997, s.1933; Webb, 1982, s.114; “Yunan Canlandırıcılığı”, 2017).⁷

Winckelmann’ın 1760’larda Roma merkezinden yayılan düşünceleri, sanatçılar, bilginler ve gezginler yoluyla uluslararası bir boyut kazanmıştır. Özellikle Alman ressam Anton Raphael Mengs’in Roma’da kurduğu atölye, neoklasik üsluba ilişkin düşüncelerin yayıldığı/şekillendiği bir merkez olmuştur. Joseph Marie Vien, James Barry, Gavin Hamilton, Angelica Kaufmann, Antoine Quatremere de Quincy, Benjamin West de Winckelmann’ın görüşlerinin savunucuları olarak bu çevrede yer almışlardır (Winckelmann, 2013, s.6; “Neoclassical,” 2001; “Yunan Canlandırıcılığı,” 2017). Bu gelişmelerin etkisiyle 18. yüzyıl ortalarından itibaren çok sayıda sanatçı antik heykelleri incelemek ve kopyalamak için Roma’ya gitmeye başlamıştır. John Wilton, Thomas Banks, Joseph Nollekens, John Bacon, John Flaxman Roma’ya giden/orada yaşayan önemli İngilizlerdendir. Yine Richard Westmacott, Francis Chantrey ve John Gibson gibi İngiliz sanatçılar da Roma’da çalışmalarda bulunmuştur (Erenler, 1997, s.1933). Dolayısıyla, Cockerell’in eğitim aldığı yıllarda, eserlerini klasik sanat üzerine şekillendiren İngiliz ressam, mimar ve/veya düşünürlerin sayısı da artmaya başlamıştır.

Aydınlanma çağı, Fransız devrimi ile ulus bilincinin ve demokrasi anlayışının yayılması, Yunanistan özgürlüğü için verilen destek, sembolik sanattan sıyrılma isteği, yeni burjuva kültürünün yayılması gibi toplumsal ve siyasal birçok etken neoklasisizmi şekillendirmiştir. Yaklaşık 1750-1850 arası; Yunan-Roma tapınaklarına öykünen yapıların (zafer takları, yönetim binaları, müzeler, kiliseler...) arttığı, sütun, sütun başlığı, alınlık gibi klasik dönem mimari öğelerinin, sade, düzenli, ölçülü ele alındığı, ilk ulusal halk müzesi olan British Museum’un açıldığı, Cockerell’in etrafında heyecanla izlediği neoklasik tasarımların ortaya çıkmaya/yayılmaya başladığı yıllardır. Ayrıca yukarıda sözü edildiği gibi, kendinden önceki İngiliz mimarların / hocalarının izinde (Colen Campbell, William Kent, Richard Boyle, Lord Burlington, William Chambers, Robert Adam, John Soane, William Wilkins, Robert Smirke gibi) (Sloan, 2003, s.13; Bordeleau, 2014, s.44) İtalya, Yunanistan, Türkiye, Mısır gibi birçok ülkeyi görme hevesiyle *Grand Tour* yapma, Palladio’nun eserlerini ve klasik tapınakları görme arzusunu tetikleyen bir ortamı yaşamıştır. Bu ortam onu gençlik yıllarında klasik sanata hayran bırakan bir anlayışla yetişmesini sağlamıştır.

17. yüzyılda başlayan *Grand Tour*’lar -savaş zamanlarında biraz sınırlanmış olsa da - 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda giderek artmıştır. Başlangıçta gravürlü kitaplardan gördüklerinden esinlenen mimarlar 18. yüzyılda antik kalıntıları bizzat kendileri ziyaret etme imkanı bulmuş ve arkeolojik keşiflerde ortaya çıkanlardan esinlenen tasarımlar gerçekleştirmişlerdir (“Neo-classicism,” 2017). Kendilerinin gidemediği zamanlarda ise öğrencilerini göndererek istedikleri kalıntıların/yapıların

⁶ Neo-classicism (2017) 5 Mayıs 2017 tarihinde <http://www.vam.ac.uk/content/articles/s/style-guide-neo-classicism/> adresinden erişildi. *Greek Revival* için; Yunan canlandırıcılığı, Grek / Yunan uyanışı, Yunan canlandırılması, canlandırıcılık, revivalizm, canlandırıcı / eklektisist üslup gibi farklı kavramlar kullanılmaktadır (Korkmaz, 1997, s.322; Sözen, Tanyeli, 1992, s.94).

⁷ Yunan Canlandırıcılığı (2017) 5 Mayıs 2017 tarihinde

www.wikiwand.com/tr/Yunan_canlandir%C4%B1rmac%C4%B1%C4%9F%C4%B1 adresinden erişildi.

çizimlerini sipariş vermişlerdir. Cockerell'in babası Samuel Peppys Cockerell popüler hale gelen bu turlardan birini yapamasa da oğlunu bu konuda desteklemiştir. Dolayısıyla 1810'da Cockerell turuna başladığında *Grand Tour*'lar çoktan başlamış, bilindik güzergahlar kurulmuştur. Özellikle mimarların yapmak istedikleri -antik dönem kalıntılarına ilişkin ölçekli çizimlere ve ilk el kaynaklara dayanan- yayınlar bu tur geleneğiyle ilişkili hale gelmiş, bir önceki seyahatin yansıdığı kitaplardan öğrenilen bilgilerle bir sonrakine ulaşmıştır (Bordeleau, 2014, s.44).

Seyahatler ve Arkeolojik Çalışmalar Başlıyor

Cockerell 14 Nisan 1810 tarihinde -yaklaşık 7 yıl sürecek olan- *Grand Tour* için yola çıkmış ve seyahatini ayrıntılı olarak günlüğünde anlatmıştır.⁸ Haziran 1810'da İstanbul İngiliz Elçiliği'ne vardığında, büyükelçi Robert Adair, birinci sekreteri de Stratford Canning'tir (Cockerell, 1903, s.14). Bu sırada Liverpool'dan mimar ve ressam John Foster ile karşılaşmış ve turuna onunla devam etmiştir. Yine elçilikte kendisi gibi benzer tutkularla/amaçlarla gelmiş Lord Byron⁹ ve Baron Hobhouse¹⁰ gibi kişilere de rastlamıştır (Cockerell, 1903, s.15). Cockerell İstanbul'da bulunduğu süre içinde, diğer meraklı gezginler gibi çevresini incelemeye, gezmeye, eskizler yapmaya ve bilgi toplayabileceği "faydalı arkadaşlar" edinmeye çalışmıştır. Örneğin günlüğünde konuyla ilgili şunları söylemiştir:

"...Diğer gördüğümüz Sultan'ın kız kardeşinin sarayıydı. Zavallı bahçecinin başı büyük tehlikedeydi, orayı görmek için epey bir rüşvet verdim. Hızlı bir eskizini yapmayı başarmıştım. Hanım sultanın kabulleri için yenilenen mobilyalarına göz atabildim. Sedirler yerel işçiler tarafından olağanüstü nakışlar ile süslenmişti... büyüleyici Lyons ipeği, renkler, altın yaldız hayel edebileceğiniz gibi tüm duvarlarda ve tavanda vardı. Bana söylendiği kadarıyla bir oda tamamen altın varaktı...Fakat bu konutta beni en çok memnun eden, kabul salonuydu. Çapraz forma sahip 72'ye 51 feet oval merkezli, 114'e 105 feet uç kısımlarının bir cephesi bahçeye diğer cephesi limana bakıyordu."(Cockerell, 1903, s.30-31)

Cockerell'in günlüğünden ve yaptığı çizimlerden, İstanbul'da bulunduğu süre içinde oldukça üretken olduğu, -görmek ve kayıt altına almak istediği yerler konusunda- detaylı çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır. Arap Cami, Beyoğlu, Tophane, Belgrad Ormanları, sokak görünüşleri, çeşmeler ve hamamlar ilgi gösterdiği konular arasındadır (Resim.1-5).¹¹ Örneğin Büyükdere'den bahsederken şunları söylemiştir:

⁸ Osmanlı topraklarındayken tuttuğu ve 14 Nisan 1810 tarihinde başlattığı günlüğü, oğlu Pepys Cockerell tarafından 1903 yılında yayınlamıştır (Cockerell, 1903). Söz konusu günlük hakkında 2010 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde tarafından bir bildiri sunulmuştur. Bildiri yayınlanmamıştır. 2015 yılında günlüğün çevirisinin yapıldığı bir yüksek lisans tezi yapılmıştır (Duman, 2015). Bu çalışmada, 1903 tarihinde basılan günlük nüshası kullanılmış ve aynı zamanda Duman'ın (2015) tezindeki çeviriden de yararlanılmıştır.

⁹ İngiliz-İskoç asıllı Lord George Gordon Byron (1788-1824) romantizm akımının öncüsü bir şair ve yazardır. 1809'da Güney Avrupa ve Yakınoğu'ya düzenlediği gezisi 1811 yılına kadar sürmüştür. İspanya, Yunanistan ve Arnavutluk'un özgürlük mücadelelerini, ulusal direnişini, kölelik dünyasını, toplumsal adaletsizliği konu alan eserler yazmıştır. 1816'da, siyasi nedenlerden dolayı İngiltere'yi terk etmiş, bir süre İsviçre'de ve İtalya'da yaşamıştır. 1823 yılında Yunanlıların Osmanlılara karşı isyanlarına destek vermek için Yunanistan'a gitmiş ve orada hastalanarak ölmüştür ("Lord Byron," 2016). Lord Byron (2016) 20 Nisan 2016 tarihinde http://tr.wikipedia.org/wiki/George_Gordon_Byron adresinden erişildi.

¹⁰ İngiliz politikacı Baron John Cam Hobhouse Broughton (1786-1869) Lord Byron'la birlikte seyahat etmiştir. 1809-1810 yıllarında gezdiği Yunanistan, Türkiye, Arnavutluk seyahatlerine ilişkin yazdıklarını 1813'te yayımlamış, 1820'de parlamentoya girmiştir ("Baron Broughton," 2016). 20 Nisan 2016 tarihinde http://en.wikipedia.org/wiki/John_Hobhouse,_1st_Baron_Broughton adresinden erişildi.

¹¹ Cockerell'in İstanbul'dayken yaptığı çizimlerinin (ve de *Grand Tour*'una ait diğer çizimlerinin) büyük bölümü bugün British Museum'dadır. Yine yukarıda bahsedildiği gibi RIBA arşivinde ve Victoria & Albert Museum'da da eserleri bulunmaktadır. Ayrıca elçilik sekreteri Canning, Cockerell'a İstanbul'dayken bir Osmanlı kıyafet albümünü kopyalama görevi vermiştir (Cockerell, 1903, s.14-15; Küçükhasköylü, 2010, s.132-144). Bunların dışında Cockerell'in gezileri sırasında Osmanlı hükümetinden aldığı izinler, ailesine yazdığı mektuplar da RIBA arşivinde korunmaktadır. Bu arşivde

“...Burada tüm yabancı elçiler ve tüccarlar ikamet ederdi. Yanı başındaki Tarabya’da ise Yunan prenslerin sarayları vardı. Lady M. W. Montagu’nun¹² Belgrad (Ormanları) hakkında tarif ettiği manzaraları görmek için oraya gittim. Yurtsever bir gururun coşkusuyla oturdum ve bana onun evi olduğu söylenen binanın planını ve itinalı bir eskizini çizdim. Bunları bitirdikten sonra, evin Lady M. W. Montagu’nun kocasının halefi olan oldukça ruhsuz bir adam Bay Richard Worsley tarafından¹³ inşa edildiğini hatırladım. Bay Richard Worsley’in evi kimsenin ilgisini çekmiyordu (Cockerell, 1903, s.23).¹⁴

Resim 1: İstanbul’dan bir caminin görünümü, C.R. Cockerell, 1810, Londra, British Museum, *Greek & Roman Antiquities* bölümü, 12.4x10.3cm, Env. No. 2012,5001.359. © The Trustees of the British Museum

incelediğim gezi izinleri için bkz: Hacı Ömer Ağa tarafından verilen Bergama bölgesi izinleri (RIBA, Add 3/4), RIBA, 5 Aralık 1809 tarihli İstanbul izinleri (RIBA, Coc Add 3/1), RIBA, 6 Ağustos 1810 tarihli Beyrut, İskenderiye, Kahire, Şam seyahatleri ile ilgili ferman (RIBA, Add 3/2). Ayrıca bkz. dipnot 25.

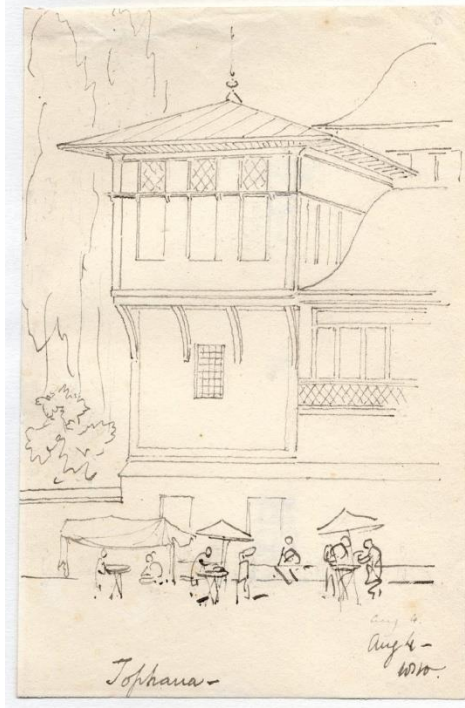
¹² İngiliz elçisi Edward Wortley Montagu’nün eşi Lady Mary Wortley Montagu (1689- 1762), 1716 yılında eşiyle İstanbul’a gelmiştir. İngiltere’deki arkadaşlarına İstanbul’u ayrıntılarıyla anlatan mektuplar yazmıştır. Bu mektupların çok sayıda baskısı yapılmıştır: Montagu, M. W. (1998). *Şark Mektupları*, Ahmed Refik (Çev.), İstanbul: Timaş Yayınları; Wharnclyffe L. ve Thomas, W. Moy (Ed.) (1861). *The Letters and Works of Lady Mary Wortley Montagu*, London: Henry G. Bohn. Cockerell’in seyahate çıkmadan okumuş olabileceği en eski baskısı: Montagu, M.W. (1763). *Letters of the Right Honourable Lady Mary Wortley Montagu*, London: T. Becket and P.A. De Hondt.

¹³ Richard Worsley (1751- 1805) seyyah ve antika koleksiyoncusu.

¹⁴ Cockerell, 1903, s.23.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/19

Resim 2: İstanbul Tophane’de Bir Caddenin görünümü, C.R. Cockerell, 1810, Londra, British Museum, *Greek & Roman Antiquities* bölümü, 17.9x11.6cm, Env. No. 2012,5001.361. © The Trustees of the British Museum.

Resim 3: Pera (Beyoğlu) görünümü, C.R. Cockerell, 1810, Londra, British Museum, *Greek & Roman Antiquities* bölümü, 35x25cm, Env. No. 2012,5001.401. © The Trustees of the British Museum

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/19

Resim 4: İstanbul Arap Cami, C.R. Cockerell, 1810, Londra, British Museum, Greek & Roman Antiquities bölümü, 18.1x12.3cm, Env. No. 2012,5001.315. © The Trustees of the British Museum.

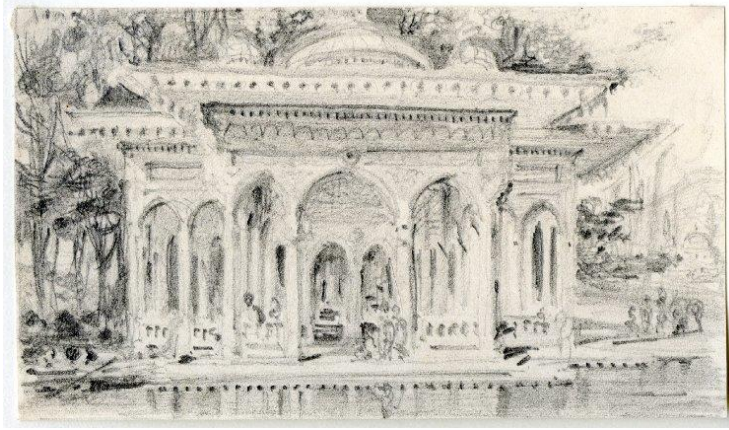
Resim 5: İstanbul'dan Bir Hamam (Cağaloğlu Hamamı ?), C.R. Cockerell, 1810, Londra, British Museum, *Greek & Roman Antiquities* bölümü, 31.5x21.1cm, Env. No. 2012,5001.444 © The Trustees of the British Museum

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/19

Diğer yandan onu etkileyen ve dolayısıyla çok sayıda çizimine konu olan mimari eserler Türk köşkleridir (Resim 6):

“...Fakat en gösterişli şeyler köşklendir. Onların mimarisinin en azını dahi hayal edemezsiniz. Tamamen ahşaptandır, en geniş bile iki ayda bitirilmiştir. Sultanların geleneklerini gözler önüne serer ve Arap geceleri’ni (Binbirgece Masalları) okuyunca hayal ettiklerin gibidir: Altından, kubbeli kabul salonu, su havuzunun üzerindeki kubbeler ve fiskiyelerinden düşen damlacıklar... Herşey hakiki Türk zevkine göredir. Hatta, şimdiye dek hiç kimsenin tenezzül edip yapmadığı şeylere rağmen, evlerinin, bahçelerinin, avlularının ve çeşmelerinin hoş eğiliminde gösterilen sanatsal zevk dikkate değer biçimdedir.” (Cockerell, 1903, s.28-29; Duman, 2015, s.42).

Resim 6: İstanbul’dan Bir Köşk Görünümü, C.R. Cockerell, 1810, Londra, British Museum, *Greek & Roman Antiquities* bölümü, 8.5x14.7cm, Env. No. 2012,5001.336 © The Trustees of the British Museum.

Örnekleri sunulduğu gibi İstanbul’da çok sayıda yapıyı görme, eskiz yapma olanağı bulan Cockerell, arkadaşı Foster ile Anadolu’da *Ionía, Lycia, Cilicia, Karamania* gibi bölgelerin antik kalıntıları için yola çıkmış (Fagan, 1887, s.196), bu sırada *Asya’nın Yedi kiliseleri*’ni ziyaret etmiş ve yol boyunca gördükleri antik kalıntılar üzerinde incelemeler yapmışlardır. Grand Tour sırasında; Side, Delos, Mykonos, Rodos, Atina, Girit, Çanakkale, Truva, Selanik, Kandiye, İstanbul, İzmir, Bergama, Soma, Alaşehir, Hierapolis, Manisa, Efes, Kuşadası, Bodrum, Sisam, Sardis, Priene, Knidos, Patara, Kekova, Demre, Fenike, Olmypos, Antalya, Side, Silifke, Tarsus, Palermo, Mora, Yanya, Napoli, Malta, Arnavutluk ve Mısır araştırma yaptıkları yerler arasındadır (Cockerell, 1903, s. ix-xii, s.272-273; “Cockerell,” 2016).¹⁵

Foster ile beraber 1811 Nisan’ında Atina’dayken karşılaştıkları Bavyera kralının mimarı Baron Haller von Hallerstein,¹⁶ Württemberg’ten Alman ressam Jakob Linckh, Estonya’dan Baron Stackelberg gibi mimar ve bilim adamları Cockerell ile birlikte yeni bir keşfe çıkarak antik şehirlerin haritalarını, çeşitli yapıların planlarını, resimlerini gerçekleştirmiş, ileride British Museum’da sergilenecek eserlerin getirilmesine öncülük etmişlerdir. Örneğin bu kişilerin girişimleriyle 1811 Nisan’ında Aegina’da Jupiter Panhellenius (Temple of Aphaea / Jüpiter Tapınağı olarak anılan) ve ardından Bassae’da Apollo Epicurius tapınağı frizlerindeki kabartmaların keşfi gerçekleştirilmiştir.

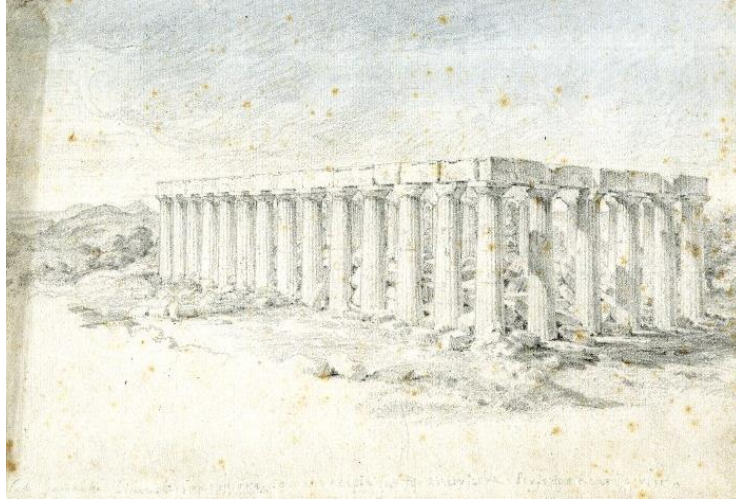
¹⁵ Charles Robert Cockerell (2016). 20 Nisan 2016 tarihinde

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Charles_Robert_Cockerell&oldid=789619963 adresinden erişildi.

¹⁶ Alman mimar Baron Haller von Hallerstein (1774-1817), 1790’larda İngiliz mimar David Gilly yanında Berlin’de çalışmıştır. Cockerell eserlerinde onun yaptığı çizimlerden sıkça yararlanmıştı (Bordeleau, 2014, s.53-54).

Turkish Studies

Burada çıkan (Aegina) Egina mermerleri bulunur bulunmaz Osmanlı İngiliz elçisine haber verilmiş ve William Hamilton yoluyla İngiliz hükümeti de bilgilendirilmiştir. Foster ve Cockerell girişimiyle -diğer pay sahiplerine para verilerek- eserlerin İngilizlere geçmesi sağlanmıştır. İngiliz hükümetinin 1813'te toplam 60000 dolar verdiği bu eserler bugün British Museum'un en önemli eserleri arasındadır (Fagan, 1887, s.196) (Resim 7).

Resim 7: Cockerell'in Bassae'da yaptığı eskizlerden biri. Apollo Epikourios Tapınağı. C.R. Cockerell, 1811-1815, Londra, British Museum, *Greek & Roman Antiquities* bölümü, 21.9x31.2 cm, Env. No. 2012,5001.454 © The Trustees of the British Museum.

Onun ülkesine götürdüğü eserler, çizimler, yazdıkları ve geriye bıraktıkları, gezerken zamanının çoğunu çizimlere ve çalışmaya ayırdığını, büyük bir azimle hedeflerine ulaşmaya çalıştığını ispatlar:

“...Delos'a gitmeye zorlanmıştık... Zamanımı taslak çizerek, gördüğüm her şeyin mimari kalıntılarını ölçerek ve yazılarını kopyalayarak geçirdim. Çok çalışmalıyım fakat ev ya da yiyecek olmadan, olduğumuz yerde kalamazdık da. Akşam Mycone'a gittik.” (Cockerell, 1903, s.43; Duman, 2015, s.51).

Yine, yukarıda sözü edilen Bassae araştırmaları sırasında yaptıkları, onun hedefine ulaşma yolunda hiç pes etmediğini gösterir:

“...Bassae tapınağının sütunlarına gitmek için orda kalmaya karar verdik....Yeniçerimiz Mehmed dağlarda yaşama fikrinden hoşlanmadı ve bizi vazgeçirmek için uğraştı. Tüm bu karşı çıkmalara aldırılmayarak yola çıktık. Yolumuz yüksek zeminliydi ve tüm yolu yaklaşık 21,5 saatte çıktık. Tapınağın konumunun güzelliğini anlatmak imkânsız. Çorak dağların üzerinde yüksek bir sırtta ve geniş bir açıyla tüm bölgeyi görebilecek yükseklikte konumlanmıştı” (Cockerell, 1903, s.76; Duman, 2015, s.70).

Baron Stackelberg ise, *Der Apollotempel zu Bassae* adlı yayınının (1826) önsözünde bu bölgedeki araştırmalarıyla ilgili şunları yazar:

“...Cockerell kendini tehlikeye attı ve tilkinin yuvasının olduğu yığına kazmaya başladı. Tasların arasındaki bir oyuktan yarım kabartmayı gördü....bu özel kabartma British Museum'da Phigaleian mermerleri arasında 530 numaralı eserdir... Aslında biri tilkinin pençelerinin mermer

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/19

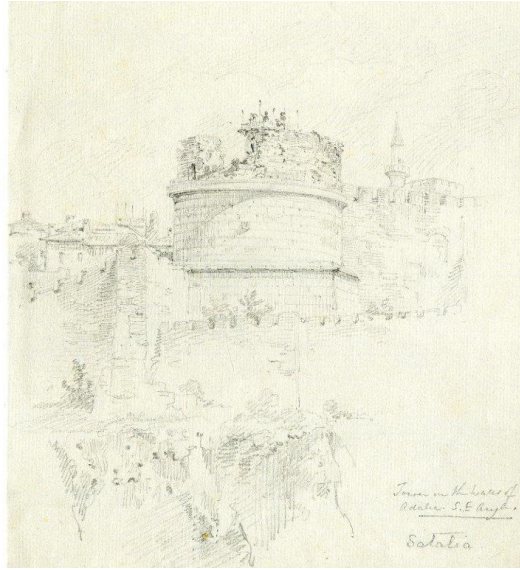
üzerinde yaptığı hasarı hala görebilir. Levhanın kaba bir taslağını çizmeyi başardı ve dikkatli bir şekilde onu tekrar kapattı (Cockerell, 1903, s.76; Duman, 2015, s.71-72).

Cockerell'in anlattıklarına bakılırsa zorlu koşullar onu gezilerinden/araştırmalarından vazgeçirmemiştir:

"...Korint'te bir gün kaldık. Fakat Atina'ya geri döndüğümüz için memnunduk; bize evde olmak gibiydi. Üç haftadır giysilerim üstümde, yataksız ve sadece kendimi sardığım bir battaniye ile uyumuştum." (Cockerell, 1903, s.101). "...Denizdeki tehlike, huzursuzluk ve soğuk ile deneyimimizden sonra, İzmir bize cennet gibi geldi, Konsolos bizi çok misafirperver karşıladı ve çeşitli tanıdıklarını ve devam eden festival eğlencelerini bize tanıttı" (Cockerell, 1903, s.134).

"...Akşam olduğunda, yeniçerinin ve atların olduğu Yemkeni'ye (Yeniköy) gitmek için tekrar aşağıya yürüdüm. Ağa benim için bir yemek hazırladı, benimle yedi ve bazen eti parçalayarak benim tabağıma koydu. Her zamanki gibi, akşam bir sürü Türk geldi ve dik dik bana baktılar. Ertesi gün, tüm gün rüzgâr esti ve yağmur yağdı, fakat yine de ağanın adamıyla harabelere gittim ve tüm gün boyunca çok çalıştım." (Cockerell, 1903, s.150).

(Antalya-Side'de): "...Çizim yapmak ve çalışmak gibi çok güzel amaçlarla bu ıssız harabelerin arasında tüm zamanımı harcadım." (Cockerell, 1903, s.175). (Antalya-Selinus civarı): "Arkadaşlarım, Selinity'de bazı mezarlarla ve birkaç önemsiz şeyle karşılaştılar. Daha kayda değer bir şey bulmak umuduyla dağa turmandım. Çok zorlu bir turmanıştı. Fakat çabalarımın karşılığında ödüllendiriliyordum. Orada birçok granit kolon parçası, mermer blokları, altlık ve senato binası ya da spor salonu olabilecek genişlikte ve büyüleyici bir yapının kalıntılarını buldum. Gerçekten görkemli bir yapısı vardı ve denizle birlikte muhteşem bir etkiye sahipti..." (Cockerell, 1903, s.181; Duman, 2015, s.138-139) (Resim 8).

Resim 8: Cockerell'in Antalya civarında yaptığı çizimlerden biri. Hıdırlık Kulesi Antalya, C.R. Cockerell, 1812, Londra, British Museum, *Greek & Roman Antiquities* bölümü, 22.5x18.1 cm, Env. No. 2012,5001.29 © The Trustees of the British Museum.

Taşköprü (Pompeiopolis/Kastamonu): "...Anladığımız kadarıyla Türklerin ülkesinin özellikle bu kısmı çok tehlikeliydi, kalıntıları görmeye giderken iki denizciyi yanıma koruma olarak

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/19

aldım. Denizden görüldüğü kadarıyla gerçekten etkileyici bir görünüm sergiliyorlardı. Şehrin planı, limandan giriş kapısına doğru bir revak ile çok asil görünüyordu ve bu revağın kolonlarından kırkı hala sağlamdı” (Cockerell, 1903, s.189).

Cockerell’in bunları günlüğüne yazması, detaylı çizimler gerçekleştirmesi, zorluklara karşın arkeolojik araştırmalar yapmaya girişmesi, aydınlanma ruhunu sürdüren ve ülkesinin bu anlamdaki desteğini/siyasi yönünü gösteren önemli verilerdir. Ayrıca, gözlem yaptığı arkeolojik kalıntılar arasında ileride kendisine önemli kaynak olacak çok sayıda restorasyon taslakları/denemeleri de olmuştur: (İtalya-Agrigento):

“...Girgenti’ye döndükten sonra, 14 Kasım’a kadar orada kaldım. Jupiter Olympius Tapınağı’nın restorasyonu için inanılmaz bir zevk duyuyordum ve bu olaya duyduğum yakın ilgiyle kendimi bu işe adadım. Taşların incelenmesi ve sürekli yaptığım pratik zekâ alıştırılmaları beni oldukça meşgul etti ve sonunda tapınağın restorasyonunun başarıyla tamamlanmasıyla sanki burayı ben tasarlamışım gibi bir haz verdi.” (Cockerell, 1903, s.207; Duman, 2015, s.155).¹⁷

Onun Grand Tour merkezlerinde yolunun keşiştiği kişileri ve -çalışmalarını belki de daha da tetikleyen- bahsettiğimiz entelektüel ortamı Cockerell’in oğlu şöyle özetlemiştir:

“...Fakat babam ve Foster 1810 Aralık ayının başlarında Atina’ya ulaşmış olmalıydı. Çalışkan ve 14 yıl deneyimli, başarılı bir ressam, doğuştan ve doğası gereği centilmen olan Baron Haller von Hallerstein ile tanıştıktan kısa bir süre sonra, onunla inanılmaz bir samimiyetle güzel bir dostluk kurdu ve hiç ayrılmadılar. Birbirlerine hizmet ediyor gibiydiler. Haller, patronu Bavaria prensi Louis’dan çok az bir ödenek alarak seyahat ediyordu ve babam ise, çok bilgili ve tecrübeli, şirket sahibi bir adamdan yararlanarak, bazı İngiliz arkadaşlarına çizimler yapmak ve isteklerini yerine getirmek için iş alarak kendini rahatlatmıştı. Roma’dan Atina’ya; Cannstadt’dan ressam Linckh, Revel’dan Estonyalı Baron Stackelberg, Danimarkalı Bronstedt, Danimarkalı Koes’le beraber gitti. Tüm bu adamlar başarılı, antik çalışmalarla yakından ilgilenen insanlardı.” (Cockerell 1903, s.44-45; Duman, 2015, s.51-52).¹⁸

1811’deki Mora turunun ardından, *Sparta, Argos, Tiryns, Mycenae, Epidaurus ve Corinth*’i gezen Cockerell Atina’ya dönmüş ve orada kış döneminde üç ay kadar kalmıştır. Bu sırada -Foster ve Cockerell’in Mısır seyahatine eşlik edecek olan- Frederick North ile karşılaşmışlardır. 1812 baharında H.M.S. Frederiksteen gemisini yöneten Sir Francis Beaufort, Side’de Cockerell’i görmüş ve şunları söylemiştir:

“...Biz Cockerell ile görüşmekten memnuniyet duyduk ve ıssız bölgelerin antikalarını keşfetmek için onu bilgilendirdik. O, küçük bir Yunan gemisi tuttu ve sahil boyunca geçerek Lycia’nın parçası olan Archipelago’ya geçti. Bunlar, pisliği ve diğer ızdırapları / yoksulluğu çekmişler ki dolaşmanın ızdırabını bilirler ve “medeniyetsiz/barbar” Müslüman toplumların içinde korunmasız Avrupalı olarak beklerler tehlikeleri. Tek başına hevesleri/gayretleri böyle bir cesaret gösterebilmeleri takdire şayandır. Kraliyet gemisinden uzaklaşması konusunda onu ikna etmeyi başardım, sonra Cockerell Sicilya’ya gitti. Adadaki ana yeri Syracuse ve Girgenti idi.” (Beaufort, 1818, s.113-114; Fagan, 1887, s.196).

¹⁷ Cockerell restorasyon çizimlerini yapmakta ustaydı. Onun bu tür çalışmaları Bordeleau tarafından incelenmiştir (Bordeleau, 2009a, s.284-30). Ayrıca gördüğü süslemelere ilişkin detaylı çizimler de gerçekleştirmiştir ve sayısız süs eskizlerini ilerideki tasarımlarında kullanmıştır. Onun, süsün sembolik ve metaforik dili olduğuna dair görüşleri yansıtan bir araştırma Bordeleau (2009b) tarafından yapılmıştır.

¹⁸ Bahsi geçen Danimarkalı dilbilimci Georg Koés (1782-1811), Danimarkalı arkeolog Peter Oluf Bronstedt (1781- 1842), ressam ve arkeolog Baron Otto Magnus von Stackelberg (1760- 1836)’dir.

Beaufort'un bahsettiği sahil limanı Syracuse'da 3 ay kalan Cockerell Yunan esasları üzerine ölçümler ve çalışmalar yapmış, ayrıca Girgenti'de, Giants Tapınağı olarak anılan Jupiter Olmpeus tapınağı restorasyonu için materyallerini düzenlemişti/toplamıştı. Daha sonra Atina'ya geri dönmüş ve kitabı üzerine çalışmaya devam etmiştir. 10 Kasım'da kız kardeşine yazdığı mektupta uzun süredir hasta olduğunu belirtmiştir. İyileşince yolculuklara devam eden Cockerell Ocak 1814'te Yanya'da Ali Paşa ile görüşmüştür: (Fagan, 1887, s. 196; Cockerell, 1903, s.272-273; Duman, 2015, s. 194).

"...Ertesi gün, bir asfalt yol boyunca at sürerek, Paşanın merkezi, Janina veya Joannina'ya gittik. Büyük bir şehirdi ve gölü kesinlikle etkileyiciydi, fakat beklediğim kadar değildi. Kasabada dikkatimi en çok çeken şey tüm rütbelilerin muhteşem elbiseleri ve Frenklerin perişan bir görüntüsüydü... temsilcimiz George Foresti'nin evine gittik ve beraber akşam yemeği yedik. Ertesi gün Vezir bizi görmek istedi ve elbette onu görmeye gittik. Foresti bizi onun yaşadığı saraya götürdü. Kasabada en az sekiz taneye sahipti. Saray güzeldi; fakat plan her zamanki gibi uydurmasıydı ve beklediğimden çok daha az ihtişam vardı... Bizi kibarca karşıladı ve iyi bir yolculuk geçirdiğimizi umut ettiğini ve Yanya'yı seveceğimizi söyledi... Herhangi birimizin Yunanca konuşup konuşmadığını sordu ve benim bildiğimi duyunca ne zaman öğrendiğimi ve ne kadar süredir Atina'da kaldığımı sordu... Ardından, Hughes ateşe yakın olduğunu görünce, gençlerin değil sadece ihtiyarların ateşe ihtiyaç duyduklarını söyleyerek, güldü. İlimli ve babacan tavrı ve havadaki nezaket ve açık sözlülük öyle etkileiydi ki kan donduran hikayelerini hatırladım, gözlerime inanamıyordum. Sonunda, bizimle tekrar görüşmek istediğini söyledi ve kalmamız için ısrar etti. Fakat onu başımızla selamlayarak dışarı çıktık. Dükkan sayısı ve zenginliği şaşırtıcıydı ve iş koşuşturması İstanbul'dan ayrıldığıımızdan beri görmediğim şekildeydi...Şehrin nüfusu gittikçe artıyordu." (Cockerell, 1903, s.235-236; Duman, 2015, s. 171-172) (Resim 9).

Resim 9: Charles Robert Cockerell'in Yanya'dayken yaptığı çizimlerden biri, Nicolo Argyri'nin evi-Yanya (Janina / Ioannina), 1814 civarı, British Museum, *Greek & Roman Antiquities* bölümü, 16.8 x 22.9 cm, Env. no:2012,5001.241. © The Trustees of the British Museum.¹⁹

¹⁹ Cockerell ve ona eşlik eden Thomas Hughes ve Robert Parker Yanya'dayken bu evde kalmışlardır. 1809 yılında Lord Byron ve Hobhouse'un da aynı evde kaldığı belirtilir. Bu ev için ayrıca bkz. Hughes, 1820, s.438.

Turkish Studies

Cockerell, Mayıs 1814'teki Zakynthos'ta Bassae frizinin satışından önce Atina'ya dönmüş ve orada eski okul arkadaşı John Spencer Stanhope ve onun erkek kardeşiyle bir araya gelmiştir. Aralık 1814'te -iki hafta için- Aphaea Tapınağı'na geri dönerek çizimlerini düzeltmek ve kontrol etmek istemiştir. 23 Aralık 1814 tarihli bir mektubunda antik mimarlık üzerine bazı detaylar vermiş ve hocası Robert Smirke için Parthenon sütunlarından birini gösterdiği bir çizim eklemiştir. Nisan 1814'te Napoleon'un çekilmesi sayesinde Sicilya ve İtalya İngilizlere açılmıştı ki hemen ardından 15 Ocak 1815'te Jakop Linckh eşliğinde Napoli'ye gitmiş, Pompei'yi ve sonrasında Roma'yı ziyaret etmiştir. Roma'da Antonio Canova, Jean Auguste Dominique Ingres, Bertel Thorvaldsen, Friedrich Wilhelm Schadow, Peter von Cornelius, Ludwig Vogel, Heinrich Maria von Hess, Franz Riepenhausen, Knoering kardeşler, Johannes Riepenhausen gibi etrafındaki neoklasik anlayışı benimsemiş meraklı bilginler, gezginler, bilim adamları, sanatçılar çoğalmıştır. 1815-1816 kışını Roma'da dostluk kurduğu Jean-Auguste-Dominique Ingres Cockerell'in portresini yapmıştır (Resim 10) (Fagan, 1887, s. 196; Cockerell,1903, s.272-273; Duman, 2015, s. 194, "Cockerell," 2016). Babasına Ağustos 1815'te yazdığı mektupta içinde bulunduğu ortamı şu şekilde aktarmıştır:

"...Biraz daha kibirli olsaydım, bana duydukları ilgiden memnun olurum. Her gün bilgin, sanatçı, amatörler çizimlerimi görmeye geliyordu; elçi ve büyükelçiler bazı eskizlerimi onlara göstermek için ne zaman uygun olacağını bilmek istiyorlardı. Prens Poniatovski ve Saxe-Gotha prensi onları görmelerine izin vermem için yalvarıyordu. Basit olduklarını, basit şeylerden ibaret olduklarını söyledim ve aslında basit şeylerdi. Fakat yine de ısrar edildi ve 'burası Yunanistan, nihayet, gerçek bir ülke, bu güzel ülkeyi seyahat ettiğiniz için mutluyuz efendim' dediler." (Cockerell,1903, s.272).

Resim 10: Roma seyahati sırasında rastladığı ressam Jean-Auguste-Dominique Ingres tarafından çizilen Cockerell portresinin gravürü, 1815-1816, (Cockerell, 1903, iç kapak).

Roma'da bulunduğu zamanı yayını için hazırladığı çizimler üzerinde harcamış ve yine babasına yazdığı 28 Aralık 1815 tarihli bir mektupta Vatikan San Pietro Bazilikasının'daki V. Sixtus ve Martino Ferraboschi'nin anıtlarının kopyalarını satın aldığını belirtmiştir. 1816 baharını Floransa'da geçirmişve bu sırada Toskana Grand düküne takdim edilen Niobe grubu alınlık yapısını

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/19

tasarlamıştır (“Cockerell,” 2016). Bu nadir çalışması bugün “*Niobe Ailesi üzerinde Signor Cockerell’in taslağı*” başlığıyla British Museum’dadır (Fagan, 1887, s.196-198; “Cockerell,” 2016).²⁰ Cockerell 28 yaşında *Accademia delle Arti del Disegno* tarafından akademisyen diploması ile ödüllendirilmiştir. 1816 başında Floransa’dayken Arthur Wellesley’in Wellington Palace’ı için de bir desen hazırlamıştır. Blenheim Palace’a (Oxfordshire) bir ölçüde rakip olacak olan bu yapı yapılmasa da onun neoklasik tutkusunu gösteren bir çalışmasıdır. Cockerell seyahatleri sırasında, yorucu, disiplinli/titiz çalışmalarını yaparken sıkça hastalanmıştır. İtalya’dayken Pisa, Bologna, Ferrara, Parma, Cenova, Milano ve Venedik’e de gitmiş ve burada özellikle Andrea Palladio’nun yapılarını incelemek istemiştir. Sonunda Mart 1817’de Paris üzerinden eve dönmek için yola koyulmuştur (Fagan, 1887, s.196; “Cockerell,” 2016).²¹

Dönüş ve Kariyer: Eskizler, Yayınlar, Eserler

Cockerell 17 Haziran 1817’de Londra’ya dönmüştür. *Grand Tour*’unu aslında 3 yıl için planlamış olsa da gittiğinden beri neredeyse 7 yıl geçmiştir. Dönemin genel yönelimlerinden, ortamından dolayı döner dönmez birikimlerini aktaracağı fırsatlar ortaya çıkmıştır. Örneğin Royal Academy’de bir sergi için (1818-katılımcı) antik Yunan çizimleri hazırlamıştır. Tasarımını yaptığı ilk yapısı ise (1818-1820) Tudor mimarisi stilindeki Harrow School olmuştur (Watkin, 1974, s.135; Fagan, 1887, s. 197; “Cockerell,” 2016). Fakat bu yapı sonrasında daha çok Yunan canlandırıcılığı konusunda uzman bir mimar olarak çalıştığı anlaşılmaktadır. 1819 yılında St Paul’s Katedrali’nin inşası için danışman mimar olarak atanmış, diğer yandan babasının Hint tarzı tasarımlarına yardımcı olmuştur (Fagan, 1887, s. 197; Colvin, 1978, s. 222; “Cockerell,” 2016). Aynı yıl “*Idea of a Restoration of the Capitol and Forum of Rome*” başlıklı “*Restoration of Athens*” çizimlerini de içeren, -yayımlanmış gravürlerinden de bilinen- sergisini gerçekleştirmiştir. 1820’de Royal Academy’de “*Restoration of the east Front and Pediment of the Parthenon*” çalışmasına yer verilmiştir. 1822-1824 arasında Lord Lansdowne için Bowood’daki Şapeli, *Bristol Literarry* ve -1821’de Royal Academy’de görünümü sergilenen- *Philosophical Institution* yapılarını tasarlamıştır. İkiz kuleli ve girişini ion tarzında tasarladığı Londra Regent Street’deki Hanover Chapel (1821-1825) ise 1896’da yıkılmıştır. Diğer yandan dönemin toplum kültürünü yansıtan, neoklasik düşüncelerin sıkça tartışıldığı, ortamlarda bulunmuş, Athenaeum Club, kurucu üyesi olduğu Travellers Club, 1822’de seçildiği Grillion’s gibi kulüplerin etkinliklerinde sıkça yer almıştır. 1829 yılında Royal Academy’ye üye olarak seçilmiştir (Fagan, 1887, s. 197; Watkin, 1974, s.6-42; “Cockerell,” 2016).

1828 yılında, *Waterloo Bridge* mühendisi John Rennie’nin ikinci kızı Anna Maria ile evlenen Cockerell’in on çocuğundan ilki Robert Charles 1829’da, kızları John Rennie 1832’de, mimar olan üçüncü çocukları Frederick Pepys Cockerell 1833’te ve sonrasında da 5 oğlu ve 2 kızları daha olmuştur. Çocuklarından en küçüğü Samuel Pepys’dır ki (1844-1921) babasının günlüğünü yayımlayan kişidir. Cockerell ilerleyen yıllarda zengin birikimlerini aktardığı önemli işler üstlenmiştir: 1830’da British Museum mütevellisi Cockerell’dan Atina’daki Athene Parthenos tapınağının batı alınlığının restorasyon çizimini gerçekleştirmesini talep etmiştir ve bu tasarımı 1832’de The Westminster Insurance Company’de de uygulanmıştır (Fagan, 1887, s. 197; Watkin, 1974, s.51, 243; “Cockerell,” 2016). 1833’de İngiltere Merkez Bankasının (The Bank of England) şef mimarı Sir John Soane istifa ettiğinde yerine atanan Cockerell burada çeşitli uygulamalar gerçekleştirmiştir. Örneğin Londra binasına (Threadneedle Street’deki the Garden Court’un güney tarafına) eklemeler yapmıştır. Yine Manchester, Liverpool, Bristol ve Plymouth’da *Bank of England*

²⁰ “*Progetto di collocazione delle statue antiche esistenti nella Galleria di Firenze che rappresentano la favola di Niobe*” plate and text, large fol., Firenze, 1816. (*Niobe hikayesini temsil eden Floransa galerisindeki antik heykellerin Projesi*”, levha ve metin, büyük dosya, Floransa, 1816) olarak kayıt edilmiştir.

²¹ Charles Robert Cockerell’in yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. RIBA (Londra Mimarlar Odası Arşivi) C. R. Cockerell Biyografik Dosyası.

şubelerinin tasarımını yapmıştır. Bu tasarımları neoklasik mimarlığın İngiltere'deki akla gelen önemli örnekleridir. 1836'da, Jacques Ignace Hittorff ve Thomas Leverton Donaldson ile birlikte British Museum'da bulunan Yunan heykelleri ve Elgin Mermerlerinin orijinalinin nasıl olduğunu (renkli olup olmadığını...) belirlemek için kurulan komitenin üyesi olmuştur. Royal Academy'de aynı yıl akademisyen olan Cockerell Londra ve Lothbury'deki Westminster Bankasını tamamlamış (1837-1839), Westminster Sarayı'nın tasarımı için düzenlenen bir yarışmaya katılmıştır. Cockerell; söz konusu bu tasarımları, Kraliyet akademisinde yaptığı sergiler, Antik Roma, Atina restorasyonları ve yayınlanmış gravürleriyle çok iyi tanınmıştır. Ardından Royal Academy'den William Wilkins'in Eylül 1839'da ölümü üzerine mimarlık profesörü olarak çağrılmış ve bu görevi 1857 yılına kadar sürdürmüştür. Bu sırada -neoklasisizm üzerine- önemli konferanslar/dersler vermiştir (Fagan, 1887, s.197; Watkin, 1974, s.105; Bingham, 2011, s.58; "Cockerell," 2016).

Mimar George Basevi'nin 1837'de ölümüyle inşası yarım kalan Cambridge Fitzwilliam Museum Cockerell tarafından 1845'te tamamlanmıştır. Ayrıca Oxford'da 1841-1842'de *Taylor Institution*'e yaptığı neoklasik ek oldukça beğeni almış, bütüncül özgünlüğü ile 19. yüzyıl İngiliz sanatının en iyi anıtları arasında yer almıştır. Yine, ülkenin diğer önemli yapılarını da gerçekleştirmiş, *The Houses of Parliament*, *The National Gallery*, *The London University*, *The Royal Exchange*, *The Carlton Reform Clubs* gibi yapılar için yarışmıştır. 1845 yılında Oxford Üniversitesi tarafından kendisine onur ödülü verilmiştir. 1847'de Harvey Lonsdale Elmes'in ölümüyle, Liverpool şirketi için yapılan St. George's Hall'ünün tamamlanmasında çalışmıştır. Klasik Revival başyapıtı olarak kabul edilen bu yapı onun 4-5 yıl meşgul etmiş ve binanın tympanum heykelini tasarlanmıştır (Fagan, 1887, s.197; "Architecture," 2016).²² 1849'da Londra'da Sun Life Assurance için *Threadneedle Street Office* yapmıştır ve 1970'te bu yıkılan bu yapı büro ve ev özelliğini taşıyan bir bina tasarımı olarak büroların temelini oluşturan eserlerden biri olmuştur ("Architecture," 2016). 1857 yılında, Londra ile Liverpool ofislerini ve Liverpool'daki Global Insurance Company'yi tamamlamıştır. Diğer yandan 1858'de Royal Academy'de Bodrum mozolesi çizimini 'Study for Mausoleum of Halicarnassus, & c.' başlığı altında sergilemiştir (Fagan, 1887, s.197; "Architecture," 2016).²³

²² Architecture (2016). 22 Nisan 2016 tarihinde www.architecture.com/Explore/Architects/CharlesRobertCockerell.aspx adresinden erişildi. Liverpool şehrindeki St George Hall dünyanın en iyi neo-klasik binası olarak kabul edilir. 1842-1854 yılları arasında inşa edilen yapı için düzenlenen yarışmayı Londra'lı genç mimar Harvey Elmes kazanmış fakat tasarımı tamamlanmadan ölmüştür. Bu nedenle, -Elmes'in detayları, notları ve çizimleri kullanılarak- mühendis Robert Rawlinson tarafından uygulanmaya konulan yapı Charles Robert Cockerell tarafından tamamlanmıştır. Roma'daki antik Caracalla Hamamı'ndan esinlenilerek yapılan St George Hall sütunlu girişi ve heykelleriyle öne çıkar ("St. George Hall," 2016; "St. George," 2016). 20 Nisan 2016 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/St_George%27s_Hall,_Liverpool adresinden erişildi. 5 Mayıs 2017 tarihinde <http://www.gezi-yorum.net/ingiltere-liverpool-gezilecek-yerler-st-george/> adresinden erişildi.

²³ 11 Mayıs 1811 tarihli Bodrum civarı seyahatiyle ilgili bir ferman için bkz. RIBA (Add 3/3), Suluboya yaptığı Bodrum Mozolesi çizimi için bkz. RIBA, (SB70/21).

Resim 11: St. George Hall, 1841-1854, Liverpool, İngiltere. (“Liverpool” 2016).²⁴

Cockerell 1848’de kurulan RIBA (Royal Institute of Architects/Londra Mimarlar Odası) tarafından verilen prestij ödülünü (Royal Gold Medal) kazanan ilk kişidir ki bu bugün de verilen krallık altın madalyasıdır. 1851 yılında hastalığı nedeniyle Somerset’deki kızkardeşinde kaldığında mimarlığı neredeyse durmuştur. 1860 yılında RIBA başkanı olmuş, Fransa’daki Académie des Beaux-Art’ın sekiz yabancı üyesinden biri olmuş, yine Bavyera, Belçika, Danimarka krallık akademileri ile Roma St. Luke akademisi’nin, ‘The Archaeological Society of Athens’ ve ‘American Institute of Architecture’, Transactions of the Archaeological Institute” enstitülerinin aktif üyesi olmuştur. Vakıflar için de çalışan Cockerell, The Artists' Benevolent Society (Sanatçıların Hayırseverler Derneği)’i için yıllarca çalışmış, the Architects' Benevolent Society (mimarların Hayırseverler Derneği)’nin de temelini atmıştır. 17 Eylül 1863 tarihinde 75 yaşında ölmüştür (Fagan, 1887, s.197-198; Watkin, 1974, s.243-244, Colvin, 1978, s.222; “Cockerell,” 2016; “Architecture,” 2016).

Seyahatlerinden edindiği tüm birikimini makalelerine, çizimlerine, sergilerine ve mimari eserlerine aktaran Cockerell -dönemin yoğun talebini yansıtan/karşılayan- çok sayıda yayın yapmış ve çağdaşlarının yayınlarına katkıda bulunmuştur.²⁵ Yirmili yaşlarda edindiği *Grand Tour* tecrübesi ona o yıllarda İngiltere’de yaygınlaşan, uzmanlaşmaya başladığı neoklasik stil konusunda ciddi eleştiriler yapabilme olanağını da vermiştir. 1821 yılında günlüğünde 19. yüzyıl İngilteresinde Antik Yunan mimarlığının kullanılmasına dair şüphelerinden söz etmiş, antik Yunan’dan alınan unsurların/öğelerin bilinçsizce kullanımının yaygınlaşmasını “*pusula olmadan denizdeyiz*” şeklinde

²⁴ 20 Nisan 2016 tarihinde [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:St_Georges_Hall_Liverpool_3_\(6727529617\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:St_Georges_Hall_Liverpool_3_(6727529617).jpg) adresinden erişildi.

²⁵ Gezileri sırasında çoğunlukla karakalem ve suluboya tekniğiyle yaptığı mimari detayları ve tapınak eskizlerinin bir kısmı bugün British Museum Prints & Drawings Study Room, RIBA ve VAM Prints & Drawings Collection’da yer almaktadır. (Cockerell’in British Museum’daki çizimlerine dair bir yayın 1909 yılında Hutton tarafından yapılmıştır: Hutton, 1909, ss.53-59. Yine İskoçya National Library, Royal Academy of Arts, Cambridge University Library, Oxford Üniversitesi Bodleian Library, Liverpool University, British Library’de, Yale Center Paul Mellon Collection ve Yale’deki diğer üniversitelerde çizim, kroki, harita ve planları, doğu seyahatine ilişkin mektupları, elyazma notları, yaptığı resimler, eskizler, Osmanlı ülkesinde seyahatleri için aldığı izin belgeleri, günlükleri ve kitapları korunmaktadır. Getirilmesine öncülük ettiği çok sayıda antik mimarlık eserleri de bugün British Museum’dadır. Bazı yayınları ise şunlardır: Cockerell, C.R. (1821). *Le statue della favola di Niobe della Imp. e R. Galleria di Firenze*, N. Capurro; Cockerell, C.R. (1829). *The Temple of Jupiter Olympius at Agrigentum, supplement to Stuart & Revetts Antiquities of Athens*, London: Priestley and Weale; James Stuart, J. ve Revett, N. ve Cockerell, C. R. (1830). *Antiquities of Athens and other places in Greece, Sicily, etc.*, London: Henry G. Bohn; Taylor, C. ve Hawkins, E. ve Cockerell, C.R. ve Birch, S. (1830). *A description of the collection of ancient marbles in the British Museum*, London: W. Bulmer and Co.; Cockerell, C. R. (1851). *Iconography of the West Front of Wells Cathedral*, London: J.H. Parker; Cockerell, C. R. (1860). William Watkiss Lloyd, *The temples of Jupiter Panhellenius at Aegina and of Apollo Epicurius at Bassae near Phigaleia in Arcadia*, London: John Weale.

Turkish Studies

ifade etmiştir (“Cockerell,” 2016). Geliştirdiği kuramların ışığında sanatını şekillendirmeye çalışan Cockerell *Royal Academy of Arts*’ın hatıra biyografilerinde mükemmel bir mimarlık öğrencisi olarak anlatılmış ve onun tasarımlarının salt geçmişten alınmış alıntılar niteliği taşımadığını, insanoglunun doğuştan yeryüzünde güzellik yaratması gerektiğini sık sık yineleyecek bir anlatıma sahip olduğu belirtilmiştir (Watkin, 1974, s.64; “Cockerell,” 2016). 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarında ağırlıklı olarak Kuzey Avrupa ve ABD’de uygulanan ve neoklasik mimarinin son aşaması olarak da nitelendirilen *Yunan canlandırmacılığı* kavramı da ilk kez Charles Robert Cockerell tarafından 1842 yılındaki sunumunda -Royal Academy’de profesörken- kullanılmıştır (Watkin, 1974, s.65; Turner, 2000, s.198; “Yunan canlandırmacılığı,” 2017).

Sonuç

Yazar, arkeolog, mimar ve ressam Cockerell’ın, 7 yıllık *Grand Tour*’u sırasında edindiği bilgi birikiminin tarzının biçimlenmesine büyük etkisi olmuştur. Dolayısıyla, neoklasizmin son aşaması olan *Yunan canlandırmacılığı* alanında yükselen bir mimar olmasında, kendisine temel bir birikim sağlayan seyahatleri, arkeolojik araştırmaları, restorasyon denemeleri, çizimleri, günlükleri önem taşır. Uzun seyahati sırasında -çağdaşları gibi yaptığı- tutkulu ve titiz çalışmaları, resimleri, ölçekli çizimleri, zengin arşivlerle dönmesini sağlamıştır. Özellikle, Osmanlı topraklarını da içeren bölgelerde yaptığı gezilerde antik kalıntıları ilk elden incelemesi, mimarlığını büyük oranda beslemiştir ve daha sonraki tasarımlarını şekillendirmiştir. İlham aldığı antik dönem eserleri üzerinde bilimsel çalışmalar yapması ve bunları ülkesine götürme çabası ülkesinin siyasi sürecinin bir parçasıdır ki, British Museum’un önemli eserlerinin getirilmesinde ünlü isimlerden biri olmuştur. Gezerken daha çok antik kalıntılar yoğunlaşmış olsa da İstanbul resimlerinde görüldüğü gibi, aslında çevresindeki her şeyi yazınsal ve görsel olarak kayıt altına almak istediği anlaşılmaktadır.

Bulduğu entelektüel ortamlarda bilgi alışverişinde bulunabileceği ‘yararlı arkadaşlar seçmesi’, Dominique Ingres gibi yeni üslubun klasik ölçülerini, saflığını ve yalınlığını portrelerine yansıtan ressamlarla yollarının keşimesi ya da Lord Byron gibi Yunan kültürünü ülküselleştirmiş kişilerin çevresinde yer alması ona neoklasik düşüncelerin sıkça tartışıldığı ortamlar yaratmış ve klasik sanata hayranlığını artırmıştır. Sonuç olarak, geç aydınlanma çağında doğan Cockerell’ın neoklasik bir mimar olmasında; yetiştiği ortamın, ilk hocası olan babasının ve daha sonra Robert Smirke’in etkisi, onu Doğu’ya götüren siyasi ilişkiler, ülkesinin politikası, toplumsal kültür, kendisi gibi tutkulu, meraklı gezginler gibi birçok etkenin bir arada olduğu anlaşılır.

Tüm bunların sonucu olarak 19. yüzyıl İngiliz neoklasik mimarların en büyüklerinden biri olarak anılan Cockerell, *Yunan canlandırmacılığı* kavramını ilk kez kullanan önemli bir mimarlık tarihçisi, tapınak mimarisinden izler taşıyan özgün tasarımlarıyla yüksek bir düzeyin mimarı olmuş, ayrıca akademisyen olarak yaptığı yayınlar ve konferanslarla da heykel ve mimarlık alanına büyük katkı sağlamıştır. Onun kariyerinden izlenildiği gibi Yunan-Roma kültürünün yeniden canlandırıldığı dönemde aydınlar, bilim adamları ve sanatçılar için geziler önemli bir basamak olmuş, bu kapsamda Osmanlı toprakları da araştırma inceleme alanı haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Anderson, C. (2007). *Inigo Jones and the Classical Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bingham, N. (2011). *Masterworks: Architecture at the Royal Academy of Arts*, London: Royal Academy of Arts.

- Bordeleau, A.(2009a). "Drawing in Time: Cockerell, Archaeologist and Architect," *Architectural Theory Review*, 14: 3, pp.284-305. doi: 10.1080/13264820903341654
- Bordeleau, A.(2009b). "Charles Robert Cockerell's architecture and the language of ornaments", *The Journal of Architecture*, 14:4, 465-491, doi: 10.1080/13602360903119017
- Bordeleau, A. (2014). *Charles Robert Cockerell, Architect in Time, Reflections around Anachronistic Drawings*, Surrey: Ashgate.
- Cockerell, C. R. (1903). *Travels in Southern Europe and The Levant, 1810-1817. The Journal of C.R. Cockerell, R.A. ,* (Ed. S.P. Cockerell), London, New York, Bombay: Longmans, Green and Co.
- Colvin, H. (1978). *A Biographical Dictionary of British Architects 1600–1840* (2nd Edition), London: John Murray.
- Duman, S. (2015). *C.R.Cockerell, Travels In Southern Europe And The Levant 1810 -1817 Adlı Eserin Türkçe Çevirisi ve Değerlendirilmesi*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Fagan, L.A. (1887). "Cockerell, Charles Robert" *Dictionary of National Biography, 1885-1900*, Volume 11, pp.195- 198.
- Erenler, E. (1997). "Yeni Klasikçilik (Mimari)." *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, III, İstanbul: Yem Yayınları, ss.1935-1937.
- Hughes, T. S. (1820). *Travels in Sicily, Greece and Albania, Travels in Sicily, Greece and Albania: Illustrated with Engravings of Maps, Scenery, Plans &c*, London: J. Mawman.
- Hutton, C. A. (1909). 'A Collection of Sketches by C. R. Cockerell, R. A.', *The Journal of Hellenic Studies* 29, London: The Society for the Promotion of Hellenic Studies.
- İnankur, Z. (1997). "Yeni Klasikçilik." *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, III, İstanbul: Yem Yayınları, ss.1933-1936.
- Korkmaz, T. (1997). "Canlandırmacılık." *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, I, İstanbul: Yem Yayınları, ss.322-323
- Küçükhasköylü, N. (2010). *Osmanlı Kıyafet Albümleri (1770-1810)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Pilcher, D. (1947). *The Regency Style 1800 to 1830*, London: Batsford.
- Roehr, S. N. (1994). *Sezincote: The "hindoo" Aesthetic in British Architecture, 1795-1820*, Oregon: University of Oregon.
- Sloan, K. (Ed.) (2003). *The British Museum, Enlightenment, Discovering The World in The Eighteenth Century*, London: The British Museum Press.
- Sözen, M., Tanyeli U. (1992), *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Turner, J. (Ed.). (2000). *Encyclopedia of American art before 1914*, London: Macmillan.
- Watkin, D. (1974). *The Life and Work of C.R. Cockerell*, London: Zwemmer.
- Webb, T. (1982). *English Romantic Hellenism, 1700-1824*, Manchester: Manchester University Press.

Winckelmann, J. J., (2013). *Johann Joachim Winckelmann on Art, Architecture, and Archaeology*, London: Boydell & Brewer.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:St_Georges_Hall_Liverpool_3_\(6727529617\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:St_Georges_Hall_Liverpool_3_(6727529617).jpg)

www.csus.edu/indiv/c/craftg/hrs134/neoclassical.doc

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Charles_Robert_Cockerell&oldid=789619963

http://en.wikipedia.org/wiki/John_Hobhouse,_1st_Baron_Broughton

https://en.wikipedia.org/.../St_George%27s_Hall,_Liverpool

http://tr.wikipedia.org/wiki/George_Gordon_Byron

<https://www.architecture.com/Explore/Architects/CharlesRobertCockerell.aspx>

<http://www.gezi-yorum.net/ingiltere-liverpool-gezilecek-yerler-st-george/>

<http://www.vam.ac.uk/content/articles/s/style-guide-neo-classicism/>

http://www.wikiwand.com/tr/Yunan_canland%C4%B1rmac%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1

www.yasamoykusu.com/biyografi-982087-Sir_Robert_Adair+&cd=11&hl=tr&ct=clnk